

Een model voor een toekomstbestendige jeugdzorg

'WAT VERANDERT IS WIE VERANDERT' (KAATS, P. 140)

Wiel Janssen en Harry Woldendorp

De jeugdzorg moet toekomstbestendig worden. Ze moet garant staan voor tijdige hulp en steun aan gezinnen, en ze moet een werkzame relatie tussen hulpverlener en cliënt ondersteunen. Hoe doe je dit het best? Door het simpel te houden. En dat is nu nét wat in de thuiszorg niet gebeurt.

De jeugdzorg is op zijn zachtst gezegd ingewikkeld georganiseerd. De toeloop naar de jeugdzorg vertoont al jaren een sterk stijgende lijn. De kosten nemen toe en de maatschappelijke tevredenheid neemt af. De nadruk in de huidige inrichting van de jeugdzorg ligt op risicobeheersing, diagnosestelling en doorverwijzing naar specialistische hulp. Uit onderzoek blijkt echter dat een beroep op de jeugdzorg kan worden voorkomen als er beschermende factoren in en rond het gezin aanwezig zijn: tijdige steun aan kinderen of aan hun ouders is van doorslaggevend belang om later problemen te voorkomen.

CONTEXT

Met de uitvoering van de specialistische (tweedelijns) jeugdzorg houden zich maar liefst zes partijen bezig:

- bureaus jeugdzorg
- aanbieders van provinciale jeugdzorg
- geestelijke gezondheidszorg voor jeugdigen
- zorg voor licht verstandelijk gehandicapten
- Raad voor de Kinderbescherming
- justitiële jeugdinrichtingen.

Het is dan ook niet verwonderlijk dat er redenen zijn om een vereenvoudiging van het stelsel door te voeren. Vanuit het perspectief dat de (Rijks)overheid de budgetten gaat verlagen, is het noodzakelijk dat het jeugdzorgsysteem doelmatiger gaat werken. Daarnaast moeten behandelmethoden worden ontwikkeld voor de meest problematische cliënten die nu nog "rondgepompt" worden en een belangrijke oorzaak zijn van de verstopping, wachtlijsten en oplopende kosten.

Vanaf eind 2009 is bij de regering en het parlement de overtuiging gegroeid dat een stelselwijziging onvermijdelijk is. Dit idee kwam ondermeer tot stand op grond van de evaluatie van de Wet op de

Jeugdzorg en een onderzoek van een brede parlementaire werkgroep Toekomstverkenningen Jeugdzorg. Conclusies van de parlementaire werkgroep: steeds meer kinderen krijgen professionele hulp, de jeugdzorg krijgt de wachtlijsten niet echt onder controle en de jeugdzorg kost steeds meer geld. Daarnaast werkt de eerstelijns hulpverlening niet goed: er ligt teveel nadruk op bureaucratische indicatiestellingen in plaats van werkelijke hulpverlening.

OVERHEVELING NAAR GEMEENTEN

Het zijn onder andere deze conclusies die ertoe hebben geleid dat in het regeerakkoord de keuze is gemaakt alle provinciale jeugdzorgtaken naar de gemeenten over te hevelen:

- jeugd-GGz (zowel de AWBZ als Zorgverzekeringswet)
- provinciale jeugdzorg
- gesloten jeugdzorg
- jeugdreclassering
- jeugdbescherming
- zorg voor licht verstandelijk gehandicapte kinderen.

De bestaande Centra voor Jeugd en Gezin (CJG) zullen bij de overheveling naar de (afhankelijk van schaalgrootte: samenwerkende) gemeenten gaan dienen als front office voor alle jeugdzorg.

Op dit moment bestaan de CJG's voornamelijk uit "opgepluste" consultatiebureaus voor kinderen tot vier jaar (hoofdrol voor de jeugdgezondheidszorg) en een vorm van opvoedingsondersteuning. Zodra kinderen naar school gaan, verschuift het zwaartepunt naar Zorg Advies Teams (ZAT's) en het schoolmaatschappelijk werk.

Vanaf twaalf jaar wordt de eigen verantwoordelijkheid van de school nog groter en verdwijnen de kinderen veelal uit het zicht van de CJG's. Vanaf achttien jaar worden de projecten in het kader van de bestrijding van jeugdcriminaliteit steeds belangrijker. Gezien het voorgaande is het de vraag of het verstandig is alles in één gebouw te willen stoppen.

Onze visie is dat het beter is als gemeenten de nadruk leggen op het tot stand brengen van één samenhangende eerstelijnszorg voor jeugdigen (en gezinnen), die wordt uitgevoerd vanaf die plekken waar kinderen dagelijks te vinden zijn.

EERSTELIJNS JEUGDZORG

Zoals eerder aangegeven gaat het ons er om de positie van de professional te versterken binnen het hiervoor geschetste kader.

De werkrelatie met de cliënt staat centraal. In onze opvatting vormen de dagelijkse ervaringen van professionals de basis voor verdere beleidsontwikkelingen. De huidige kwetsbaarheid van professionals in de jeugdzorg maakt deze vorm van beleidsontwikkeling moeilijk te organiseren. De werkrelatie zoals wij die zien, kent elementen van overwicht, gezag en respect bij de professional.

De omgeving (instituten, maatschappelijke en bestuurlijke opvattingen) moeten dat dan wel mogelijk maken. De huidige formalisering van de werkrelatie maakt een dergelijke gezagsrelatie moeilijk te realiseren.

Een ander element dat hierbij belangrijk is, is dat de jeugdzorg teveel is ingericht vanuit het perspectief van een medisch behandelmodel: de nadruk ligt hierbij op het diagnosticeren van stoornissen bij kinderen in plaats van onmiddellijk hulp en steun te bieden aan de verantwoordelijke ouders. Tegelijkertijd blijkt uit onderzoek dat het vertrouwen van ouders en kinderen in de aanpak van de hulpverlener de belangrijkste voorspeller is van een goed resultaat.

AMBACHTELIJK

De rol van de professional moet weer terug naar het oorspronkelijke ambachtelijke karakter. Een hulpverlener is een generalist die verstand heeft van gezinnen, kinderen en opvoedingsproblemen. De uitvoeringsregie van het CJG ligt bij eerstelijns professionals:

- bij wie kinderen, jongeren, ouders terecht kunnen met vragen of problemen
- die hun vertrouwen heeft en de thuissituatie van kind en gezin kent
- die de directe leefomgeving, de school en andere "vindplaatsen" kent
- die het hulpverleningsveld (inzet specialistische expertise) goed kent
- die bij minder complexe problemen zelf zo veel mogelijk kan helpen.

De hulpverlener is in staat zich met een cliënt te verbinden en kan deze enige tijd volgen. Hij/zij heeft indien nodig gemakkelijk toegang tot experts.

De methodiek is er op gericht dat de hulpverlener het opvoedsysteem bijstaat in het oplossen van de eigen problematiek. Opvoeden en opgroeien zijn integrale processen: problemen die dit proces verstoren kennen een multidimensionaal karakter. Van Montfoort: 'Vaker zijn er verschillende factoren die elkaar beïnvloeden zonder dat we exact kunnen vaststellen wat oorzaak en gevolg is. Geen enkele beroepskracht kan specialist zijn in alle aspecten van opvoeden en opgroeien. De beroepskracht moet zich daarom altijd richten op de waarneembare ontwikkeling van het kind en op de feitelijke gezinsomstandigheden.' (p. 20).

De kern van de jeugdzorg bestaat uit een combinatie van advies, hulp en voortschrijdend inzicht waarin ouders en hulpverlener op één lijn

proberen te komen. Rondom deze kern beweegt zich specialistische hulp, die zich dienstverlenend opstelt binnen een integrale benadering.

CONCLUSIE

Het is verstandig wanneer binnen het gemeentelijke domein de financiering van de Centra voor Jeugd en Gezin wordt ingezet voor de totale samenhangende inrichting van eerstelijns jeugdzorg.

Rondom deze centra wordt een samenwerkingsmodel gehanteerd dat gericht is op het elkaar bijstaan in de zorg voor complexe gezinnen, het overnemen van deeltaken, het inzetten van specialistische interventies, het afronden van de hulp of het weer teruggeven aan de eerstelijns hulpverlener. De belangrijkste stelregel die vanuit de CJG's wordt gehanteerd, is dan: een probleem bij een kind is geen probleem, zolang de ouders in staat zijn om er mee om te gaan.

Voor cliënten geldt dat ze zelf het hulpverleningsproces goed kunnen volgen en begrijpen. Op dit moment gaan teveel kinderen met ernstige problemen van de ene instelling naar de andere om tenslotte in een gesloten setting als "onhandelbaar" te worden ingedeeld. Ondanks alle goede bedoelingen van de hulpverleners is de uitkomst voor het kind dat vertrouwen en hechting vrijwel niet mogelijk zijn.

Onze conclusie is dat de huidige scheidslijnen in de jeugdzorg dienen te verdwijnen. Hierbij dient een nieuwe ordening gemaakt te worden, gebaseerd op de ervaringen van professionals (structuur volgt visie).

Aanbevolen literatuur

- Actieplan professionalisering Jeugdzorg. Eindrapportage, juli 2010
- Evaluatieonderzoek Wet op de Jeugdzorg. BMC, 2009
- Lessen en ervaringen betreffende aansluiting Centrum voor Jeugd en Gezin en Bureau Jeugdzorg. Rapport april 2010
- Janssen, W.A., Vertrouwen in de jeugdzorg. SWP, 2009
- Parlementaire werkgroep Toekomstverkenning Jeugdzorg, Jeugdzorg dichterbij. Mei 2010
- Kaats, E, P. van Klaveren en W. Opheij, Organiseren tussen organisaties. Inrichting en besturing van samenwerkingsrelaties. Scriptum, 2005
- Montfoort, A.J., Professionaliteit en nuchterheid in jeugdzorg en jeugdbeleid. SWP, 2008. Lectorale rede
- Mulder, F. en Woldendorp, H., Het creëren van speelruimte: sturing van interne en externe netwerken, ZNetwerk nr. 9 2010, p. 14 - 16

Over de auteurs

Wiel Janssen is schrijver van het boek *Vertrouwen in de jeugdzorg* (SWP, 2009) en is ondermeer voor PwC actief als adviseur en procesmanager jeugdzorg

Harry Woldendorp is directeur van Virtuoos bv

Harry Woldendorp

Wiel Janssen